

F. Golar:

O miški, srebrno opasani.

Govorili smo o strahovih, o katerih je dejal tovariš Andrej Vešligaj, da so mu zelo simpatični, odkar se jih je nekà Tinica tako hudo bala, da jo je moral vsako noč varovati. Nadalje smo se menili o razbojnikih, in njim sem dal jaz dobro besedo, češ, da je še v mladih letih stala moja nepokvarjena duša zmeraj na njihovi strani, kadar sem bral rokovnjaške zgodbe, nasprotno pa jih ni mogel videti Andrej, odkar mu je v davnih časih pripeljal nek cerkvenec trdo zaušnico, ker je v cerkvi kazal osle levemu razbojniku. Govorili smo tudi o miškah, in sè je izkazalo, da so vsem enako prikupne živalice. O njih nam je povedal Andrej Vešligaj naslednjo zgodbo:

Gorice so gorele v pomladnem solncu, in nebo je bilo kot velika sinja roža, polna rosne svetlobe, dišeča in pojoča, ko sem se po ozki, peščeni stezi bližal viničarski koči. Bila je prazna in je čakala name. Njen gospodar, viničar Palud, je umrl lanske jeseni vesele smrti. „Pijmo ga, pijmo, dokler živimo,“ je nazdravil prijateljem. Izpil je kupico, nagnil glavo in umrl.

Izba, meni namenjena, je bila zelo prijazna, ne presvetla in ne pretemna, s tremi okni in z zeleno, starinsko pečjo ob durih. Očaral me je razvaljen in oguljen divan, ki je bil nekoč rdeče pobarvan in se je bahal ob steni, nasproti oknom. Razen tega je stala na sredi štirivoglata, javorjeva miza, in na njej vse polno kozarcev, in celo pisana skleda, ki je bila takrat prazna na moje ne posebno zadovoljstvo, je zijala vame. V desnem kotu pa se je moško košatila visoka in široka omara ter me gostoljubno vabila k sebi.

Prideš po dolgem potovanju, utrujen in razgret, v belo hišico, in po težki hoji bi se ti posebno prilegel kozarec vinske žganjice. Odpri omaro! — Tam je trebušna steklenica, polna pristne kapljice. Natočiš si, izpiješ, in po tebi se razlije moč in zdravje in veselje. Ako te je volja, lahko ponoviš. — Ti si žejen in bi rad pokusil vino. Vprašaj omaro! V posebnem predalu stoji steklenica pri steklenici. Zlate so in polne in zate pripravljene. — Ti si tudi lačen. Zakaj ne odpreš omare? Saj tam je hleb domačega kruha, klobasa je in svinjina, poper in česen, z eno besedo vse, kar poželi srce lačnega romarja.

Ko sem tako pasel svoje oči in telo, sem zagledal za mizo častitljivo puško, prislonojeno k steni. Vzel sem jo v roke. Cev je sicer rjasta in počena, petelina tudi ni nikjer, in kopito je ožgano in razbito, ali orožje imam pa le pri hiši, da me ne bo strah. Saj sem si že zdavnaj zaželel nekaj takšnega in zdaj se ne bojim vseh razbojnikov, kar jih po zemlji „leze ino grede“. In sem razmišljal to in ono: Bog ve, kdo je bil hajduk, ki je junačil s to puško? In kakšne smrti je umrl? Bil je morda strah celi okolici, kjer se je prikazal. Velik in črn in predrzen. — „Brate, zakolji mi pitano tele; gladen sem!“ — In brate mu je zaklal pitano tele, ako ni hotel, da mu hajduk Mate ne zapali strehe nad glavo. — „Brate, daj mi posteljo in svojo mlado hčer, da se poigram ž njo.“ — Brate se kolne, da je hči utekla s cigani, ali Mate ima bister pogled. Bogsigavedi kdaj je opazil njene plave oči in njeno kipeče telo, in zdaj — Bog s teboj, golobičica! — Ali prišla je huda ura. Pijan se je razvalil Mate v bajti pod gozdom, in kmetje so ga zasledili. Zabili so mu duri in okna ter poslali rdečega petelina v slamo. „Joj, joj,“ je kričal Mate v goreči bajti in krvave ožgane roke je molel skozi streho. „Joj, joj, usmilite se moje duše!“ Ali — kdo te bo slišal? Kmetje so že šli preklinjaje domov povedat svojim otrokom, da se jim ni več bati črnega moža.

Nagledal sem se puške in napil vina, zato sem odšel na zrak. Jablane okoli koč so že odcvetele, in trs je bil v prvem, deviškem zelenju. Lističi so se odvijali, z volno povito brstje se je širilo, in rdečkasti srčki so klili na dan. V goricah so žgoleli dekliški glasovi. Nisem jih hotel slišati in nisem hotel videti, odkod izvira to bistro, mlado petje. Z lahkim, mirnim srcem sem stopil nazaj v tiho izbo. Legel sem na divan in zaprl oči.

Samota, samota, kako si blagodejna in nežna ter zaupljiva! Ti me objemaš kakor mati svoje dete z mehкими rokami in mi šepeteš neslišno sladke bajke o prostosti in zelenih logih. Samota, ozdravi me, ovij mi oči in pelji me v gaje pokoja, da se napije splašeno srce tihega pozabljenja!

Ko sem se zbudil, nisem bil sam. Lahkotno tekanje je šlo po izbi in se ustavilo in zagledal sem tik pred seboj drobno miško, ki ni bila čisto navadna. Sedela je tam vsa gibčna, rožnega noska in s tačicami si je vihala brkice in me opazovala radovedno in zaupljivo z rjavimi očesci. A kar me je osupnilo in presenetilo, to sta bila dva snežnobela, srebrna pasa, ki jih je imela na sivem, žametastem kožuščku, okoli vratu enega in na hrbtu enega.

„Dober dan, miška, ali si, ali nisi? Kje pa si se tako lepo opasala? Ali so te škratje izbrali za svojo deklico, da jim pomivaš zlate kupice, kadar so se napili sladke rozolje? Kako je? Ali si se meni prišla ponuditi v službo? In veš, da ne maram nikogar drugega? Dobro! Spre-

jeta si! Tekaj svobodno po izbi, izprehajaj se po mili volji iz kota v kot ponoči in podnevu, in dal ti bom lešnikov in drobtinic, da ne boš gladovala.“

Kot da me je razumela, je pokimala z glavico in odšetala po mojih besedah pred omaro, kjer je bilo shranjeno moje brašno. Pri večerji nisem pozabil nanjo in sem ji pošteno odmeril pest lešnikov. — Evo ti, miška! Vso noč lahko vrtaš in zoblješ, da ti ne bo dolgčas; in dobro varuj!

Zaspal sem mirno in veselo,

Po polnoči nekako pa me zbudi strašno rožljanje. Še v sanjah sem videl lačnega cigana, svojega soseda na pričinah, ki je z močnimi, belimi zobmi trl kamenje in škripal, da me je obhajala zona. Bil sem že napol zbujen, in še zmeraj je cigan hrustal kamenje. — Vraga, ali sem zares v baraki, na goli deski, dolgin poleg dolgina, in škriplje tovariš v sanjah s silnimi kočnjaki? Saj imam vendar dopust in nisem vojak, saj ležim v goricaх v zidnici in za menoj je omara in v njej steklenica pri steklenici. Kaj je to? Vzdignem glavo in poslušam. — Zazdelo se mi je, kakor bi se valile železne krogle po izbi, in hipoma se spomnim pijanega Paluda, ki je gospodaril v tej koči in storil veselo smrt. Tisti hodi nazaj, sam zlodej me vzemi, če ni on! — Poslušam pozorno in s strahom. — To ni cigan in tudi ni rajnki viničar — Bog mu daj dobro! — ampak to je miška, to je tista srebrno opasana miška, ki se igra z lešniki. Zasmel sem se in povzel besedo: „Malo več miru bi prosil, draga miška! Ne zameri, ali saj veš, prišel sem iz kraja, kjer ni zame življenja, in sem ves plašan in nemiren. Stokrat sem bil ponižan in razžaljen, vlačili so me po ječah, zato sem šel stran od ljudi, da najdem mir v tihi samoti. Včasih sem z lastnim telesom ščitil lepo Tinico, da je ni vzel strah, zdaj bi bilo treba narobe. Ali razumeš, miška, krivico, ki mi jo delaš?“

Še sem jo svaril in ji govoril na srce ali lešniki so se kotalili brez nehanja, in zaspal sem iznova.

Zbudila me je zarja, ki je rožna in zlata gledala skozi okna k samotnemu gostu, zbudilo me je glasno jutranje petje, ki je čisto in jasno zvenelo po goricaх. Skočil sem pokoncu in veselo ter mlado mi je bilo srce. Prostost, tudi tebe ve ceniti samo tisti, kdor te je izgubil! Kakšna so tvoja lica, da si tako lepa? Ne vidim te od obličja do obličja, ali slutim te. Izprehajaš se nad goricaми, nad gozdovi po ramenih hrastov in javorjev trepetajo tvoje brezmejne peroti.

Pesem deklet je še zmeraj vriskala iz goric. Šel sem pogledat. Solnce je že visoko romalo po sinjem nebu in njegove zlate nožice so otresle vso roso s trsa. Stoječ pod breskvo sem videl cel rožni venec deklet, ki so okopavale gorice. Bila je gartroža in plavica in mak in lilija in vse rože, kar jih cvete pod modrim majskim nebom. —

Bog daj, golobičice, zdravstvujte! Rad bi bil z vami, ali ves sem še divji in žalosten in dolgočasen, niti govoriti ne znam več z mladimi dekleti. Renčati sem se naučil kakor lačen pes in na tihem kolnem sebe in svojo srečo.

Svetlo in solnčno je pela gorica in bleščal se je mladi trs, dihala je visoka, rjava zemlja. Bister hlad je vel iz bukovega gozdiča, in zlatorožni hroščki so žareli na listih. Včasih je zapihljal veter in lahno in boječe se je zganil trs, da ne zbudi grozdja, ki še spi v njegovem naročju. Duh gozda, bukovega in hrastovega listja, se je spajal z vonjem mlade gorice, zemlje in trsa, in ves zrak je dišal po pomladi.

Nagledal sem se lepote in sem šel kramljat z miško, ki se je veselo in brezskrbno izprehajala po izbi. Včasi je prišla čisto blizu in me pametno gledala. Postavila se je tudi pokoncu in, stoječ samo na zadnjih nogah, si je umivala smrček.

„Vidiš, tako sva prijatelja! Drug z drugim morava potrpeti, ne pa tako, kot je bilo v barakah. Eden trpi kot črna živina, drugi se pa nosi nad njim, višji in bolj mogočen kot sam Bog. Da ti povem, miška, dolgočas bi mi bilo brez tebe.“

Ker nisem dobil odgovora, sem šel v klet in poklical vinske duhove, naj me razvedre. Razposajeni in razigrani so prileteli in govorili smo kasno v noč o visoki modrosti. Ko smo se na pragu poslovili in sem voščil drobnim zvezdam na plavih poljih lahko noč, sem stopil v svojo tiho hišico in sem zaspal z veselim smehom. Kje sem tedaj, siromak, vedel, kaj me čaka!

Iz zdravega vinskega spanja me prebudi roparjeva pila. Oprezno in strahoma, da ne bi počil vzmet v železnem ogrodju pod meno, sem se oprl na komolec in zastrmel v temino. Previdno, rahlo piljenje je prihajalo skozi steno od strani, kjer je bila klet za železnim zapahom in z dvema ključema. In jaz sem zaprl samo enkrat, misleč si, čemu, vraga, bi zaklepal za večnost, saj je jutri zopet dan in gotovo bom žejen. In nekov — zlodej je to zavohal. Kot blisk mi je šiniło skozi možgane, da je ta nepridiprav gotovo član glasovite razbojniške tolpe, ki je tiste dni rokovnjačila po goricah in po kmetih okrog Sotle. In kdo ve, ako je samo eden, najbrže jih je cela družba, razpostavljena okrog moje kočice, in jaz sem zajet. Samo pokažem naj glavico skozi okno, in že imam svinec za lobanjo. In spomnil sem se raznih neusmiljenosti, ki so jih počenjali roparji, in lasje na glavi so mi vstali pokoncu. Skozi zid je prihajalo še zmeraj enakomerno, rahlo praskanje, včasih prekinjeno za trenotek, in potem je šla pila svojo pot naprej previdno in natančno. Sam sem se začudil svoji hrabrosti, ko sem naenkrat zaslišal v grobni tišini svoj divji glas:

„Kdo je?“

Srce mi je tolklo, in tresla se mi je roka, s katero sem se opiral, in za nekaj hipov je prenehalo sumljivo piljenje. Tudi strel ni počil skozi okno in krogla se ni zarila v steno; a za malo časa je začela pila iznova svoje delo. Premišljeval sem, kaj mi je storiti. — Sam sem, nikjer žive duše, in orožja nimam. Edino tista puška brez petelina sloni ob zidu. Tiho, tiho, da bi se ne izdal, sem stopil na tla in se plazil počasi proti kotu, kjer je stala zarjavela risanka. Krčevito sem jo zgrabil, stisnil v pest in zavpil drugič:

„Pri priči ustrelim, ako se mi kar takoj ne pobereš!“

Zagrmel sem in udaril s kopitom ob tla, da se je stresla koč in — iz špranje se je zaslišalo, kako je smuknila in stekla moja miška.

Zbrisal sem si hladen znoj s čela.

„Miška, kaj si storila s starim vojakom! V kakšen strah si me nagnala! Nak, vse bi ti odpustil, a tega ne. Svoje življenje si zaigrala, in zdaj glej sama, kako se rešiš. Jaz si umijem roké.“

Drugi dan sem šel na delo. Vzel sem rjavo zapečeno skorjico kruha, jo polil z oljem in sprazil na plamenu. Vse je dišalo po izbi, ko sem jo varno in skrbno del v past in nastavil pod omaro.

O miška, že poznam tvoje sladkosnedne zobčke. Ko zavohaš mojo vabo, je ni moči na svetu, ki bi te vzdržala. Nepopisno prijeten duh te zvabi k pasti, in skominalo te bo, da zasadiš zobke v dišečo skorjo.

Sijalo je solnce, in ležal sem v senci jablan. Dolgo sem poslušal smeh veselih deklet, in zdelo se mi je, da me kliče in vabi. Stopil sem med trs in se ogledal po njih. Bilo jih je kakor prejšnji dan pisan venec. Gartroža je bila vsa rdeča in njeno ime je bilo Micika. Robec na rjavih laseh je imela zvít v ličen turški turban, in lica so ji gorko žarela, bolj rožna in sladka kot vse, kar sem kdaj videl. — Plavica pa je imela samo predpasnik plav, ali ta je prekričal vse drugo, in njeno obličje se je zdelo zamolklo-belo in oči kot bi zmeraj sanjale o ljubezni. Liliya se je šopirila v belem krilu in rumenem predpasniku, a v obraz je bila nežna in drobna. — Še sem jih motril z zaljubljenim pogledom, saj jih je bila še dolga vrsta, ko so me zagledale in se živo zasmejale. Ostal sem na mestu in dekleta so prenehala z delom.

„Pridi pomagat!“ je prva zapela gartroža. In za njo so se oglasile druge: „Pridi k nam, da ti ne bo dolgčas!“

In v mislih sem jim odgovoril:

„Dekličice, blagor meni, da sem v vaši sredi! Ali kako naj se privadim vaši družbi in sladkemu kramljanju, ako sem cel divjak, ki sovraži vesela lica. Jaz prihajam od tam, kjer je doma grda puščoba.“ In od njih je šla radost v moje srce. Ko je bila ura poldne, so dekleta zavriskala in sedla. „Na svidenje,“ sem jim zaklical in z veselo pesemco sem stopil v hišo. Nervozno skakljanje mi je povedalo, da je miška v gajbici.

„Povej mi sedaj, kaj si imela ponoči! Ali ne veš, da ne morem trpeti razbojnikov, in nocoj si mi jih pripeljala pred oči celo trumo! Hajduk Mate je bil med njimi, in celo levi razbojnik se je priplazil iz cerkve. Ali jaz ne zlomim palice nad teboj, sodila te bo lepa deklica, in ako ji zbudiš usmiljenje, si prosta.“ — Nič me ni poslušala in je hrustala pečeno skorjico. Za hip se je ozrla name brez strahu, kakor bi si mislila, saj ni mogoče, da bi mi prizadel kaj žalega ta silno majhni velikan.

„Micika,“ sem poklical najlepšo izmed deklet, ko sem stopil čez prag in zagledal živi, rožni venec. „Micika, pridi gor! Govoriti imam s teboj!“

In je prišla in sedla k meni.

„Pij, Micika! Izpij, da boš vesela in židane volje. Na zdravje, le še pij! Kar potegni, potem te bom nekaj vprašal. Dobro, Micika, dekliček zali, pravkar sem ujel tole miško. Ali ni sirotica? Vidiš, dva srebrna pasa ima na kožuščku, okoli vratu enega in na hrbtu enega. Kaj misliš ti, ki si pametna, kaj naj naredim ž njo? Jaz mislim, da bi jo izpustil, ali ne, Micika?“

„Kaj še,“ je reklo dekle z neusmiljenim glasom. „Še nikoli nisem slišala, da bi kdo izpuščal ujete miši, ako ni prifrknjen. Ha-ha!“

Micika me je pogledala tako nedvoumno, da sem takoj vedel, kam meri.

„Ali — jaz si umijem roké. Pij še, Micika, da boš hudo vesela. Na dobro zdravje! Kar do dna in poglej skozi kozarec v nebesa! — Tako, in zdaj, Micika, vzemi to ubogo miško, nesi jo po robu goric sredi dišečega trsa in maka, kjer se sliši žvrgolenje kosa in drozda, nesi jo v dolino, kjer teče tisti bistri studenec. Tudi zapoješ medpotoma lahko veselo pesemco. In spodaj, kjer je voda čista in svetlo-zelena, kjer se igrajo solnčni žarki po gladini, kjer se priklanja temno jelševje in šumi v ozadju visoki, lepi javor, tam spusti našo miško v studenec, na snežno-beli pesek. Srečno opravi, Micika! In pridi povedat!“

Z veselim smehom je dekle odšlo, in kmalu zatem se je smejal cel rožni venec, ki je bil nanizan okoli gorice.

„Ali boš zdaj ti moja miška?“ sem vprašal lepega dekleta, ko se je vrnilo. „Ali ponoči me ne smeš strašiti.“ — „Če me boš pustil na miru,“ je odgovorila Micika. In ker sem ji to obljubil, je sprejela mesto miške.

